

Geknipt voor vrouwen

In de Verenigde Staten kruipen veel hoogopgeleide vrouwen achter de naaimachine. Om te naaien, maar vooral om te ontspannen. Het naaien is er een moderne vorm van onthaasten. De vrouwen herinneren zich jaloers hun moeders die vroeger thuis ontspannen achter de naaimachine zaten.

Nederlandse huisvrouwen hebben het naaien geleerd in de jaren 1930, evenals het koken. Kook- en naaimachineonderricht waren onderdelen van de voorbereiding op haar toekomstige rol van huisvrouw en het zuinige beheer van de huishouding.

Volksgezondheid

De kook- en verstelcursussen waren het antwoord op de crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw. De koopkracht van de lonen van werkenden en werklozen verminderde voortdurend. Verpaupering dreigde.

Greta Smit, inspectrice van het landbouwhuishoudonderwijs, wist de minister van Onderwijs over te halen geld vrij te maken op de onderwijsbegroting voor huishoudelijke voorlichting op het platteland. Zij wist zich gesteund door de inspectie van de volksgezondheid, landbouworganisaties en kruisverenigingen. Met de subsidie werd in februari 1935 de Stichting voor Huishoudelijke Voorlichting ten Plattelande (HVP) opgericht. Het was een samenwerkingsverband van drie centrale landbouworganisaties en de nationale verenigingen het Groene Kruis en het Wit-Gele Kruis.

Stedelijke commissies

Een paar maanden eerder, in november 1934, was de zusterorganisatie Commissie inzake Huishoudelijke Voorlichting en gezinsleiding (HVG) opgericht. Deze Commissie had haar werkterrein in de steden. Doel van de Stichting HVP en de Commissie HVG was het de Nederlandse huisvrouwen, in het bijzonder die met de laagste inkomens, de kennis bij te brengen om hun gezinnen 'met de beschikbare middelen zoo goed mogelijk te besturen.' Dat doel trachtte zij te bereiken door het geven van gratis spoedcursussen in koken, naaien,

wassen en tuinverzorging. Arbeidersvrouwen leerden er hoe zij met primitieve middelen als kranten, kookzakken, hooikisten en petroleumstellen toch goede, uitgebalanceerde maaltijden konden bereiden. En hoe zij zonder naaimachine, met uitsluitend naald en draad, kleding konden repareren of vermaken.

Huishoudelijke voorlichting

De cursussen werden gegeven in schoollokalen, dorpshuizen en verenigingsgebouwen, door leraressen met een bevoegdheid voor de naaldvakken of voor het landbouwhuishoudonderwijs. De Stichting HVP gaf ook cursussen die de aspirant huisvrouw voorbereidde op het moederschap. Deze moedercursussen werden gegeven door de Kruisverenigingen.

Bijna 36 duizend vrouwen namen in 1936 deel aan de cursussen huishoudelijke voorlichting in de steden en op het platteland. Per 10 duizend vrouwen van 25 jaar of ouder namen in dat jaar 83 vrouwen deel aan de naaicursussen. De kookcursussen trokken 72 vrouwen per 10 duizend vrouwen. Het meest populair waren de cursussen op het platteland van Groningen, Friesland en Gelderland, het minst bezocht waren de cursussen in de provincies Utrecht en Zeeland. De stedelijke commissies trokken minder cursisten, maar bloeiden in het bijzonder in Zuid-Holland, Noord-Holland en Noord-Brabant.

Maatwerk

Het cursusaanbod van de Stichting HVP werd al snel meer divers. Naast cursussen in koken, naaien, het breien van kleingoed, wassen en strijken kwamen er cursussen voor het inmaken van groenten en het slachten van vee. In 1937 werd een zogeheten matrassencursus opgezet. Boerinnen leerden om zelf matrassen te maken van hooi in een katoenen zak. Dat

was nog moeilijk genoeg, want daarvoor moest maatwerk geleverd worden. In de bedsteden en kelders waren slaappleaatsen vaak geïmproviseerd, het passend maken van de matrassen luisterde dan ook nauw. Het werk bood de huishoudleressen bovendien de gelegenheid de vrouwen te overtuigen van de noodzaak van een gezonde slaappleaats, voldoende ventilatie en een regelmatige reiniging van het beddengoed. Want daar ontbrak het nog wel eens aan.

Crisisbestrijding

De Stichting HVP ging verder dan de stedelijke commissies. Zij waren er niet uitsluitend voor het aanleren van huishoudelijke vaardigheden. Zij hadden volgens de toenmalige directeur-generaal van de Landbouw ir. A.L.H. Roebroek ook een taak bij de crisisbestrijding. Bij de boerenvrouwen lag volgens hem de sleutel voor de oplossing van de agrarische crisis. Boerenbedrijven waren klein van omvang, het onderscheid tussen gezin en bedrijf was niet groot. Alleen een goed en zuinig beheer van het bedrijf kon het bedrijf overeind houden en een gezinsbestaan opleveren. De landbouweressen die de plattelandsgemeenten bezochten om de vrouwen te onderwijzen in het zuinige beheer van het bedrijf en het leren van zelfredzaamheid werden zo de spil tussen boerengezin en overheid wier taak het was om, volgens Roebroek, de 'ontmoediging ten plattelande' het hoofd te kunnen bieden.

Na 1940 vielen ook de krachtens de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde nijver-

heidsscholen voor meisjes onder het domein van de huishoudelijke voorlichting. Daarmee verschoof het werkkterrein van Commissie HVG naar het wekken van belangstelling voor de cursussen van de nijverheidsscholen en 'het ongevraagd onder de aandacht brengen van nieuwe inzichten.' Voortaan leidden de nijverheidsscholen de vrouwen op. Het aantal cursisten van de stedelijke commissies nam dan ook sterk af.

Demonstraties

In 1942 namen al bijna 60 duizend vrouwen deel aan de naai- en kookcursussen, een op elke 43 volwassen vrouwen.

In deze cijfers zijn niet opgenomen de vele tienduizenden bezoeksters van de tentoonstellingen en demonstraties in koken en wasbehandeling die de Stichting HVP en de Commissie HVG buiten het reguliere cursusaanbod organiseerden, waarbij ook films werden vertoond. In 1943 verspreidden de voorlichtsters bovendien 1,2 miljoen vouwbladen. Het maandelijkse periodiek *Huishouding van nu* bereikte in 1943 een oplage van ruim 43 duizend exemplaren, *Helpt nu*, het propagandablad van de voorlichtsters, verscheen in een oplage van 2 075 exemplaren.

De cursussen kledingnaaien voorzagen duidelijk in een behoefte, want, zo schreef het CBS in 1948 in zijn verslag, 'de financiële voordelen verbonden aan het zelf maken en verstellen van kledingstukken zijn groot.' De Stichting HVP vergrootte het cursusaanbod in dat jaar met lessen in patroontekenen. Aan leerkrachten was een toenemend tekort, reden waarom

de Stichting ertoe overging de cursussen ook te laten geven door onbevoegde leraressen.

Zelfmaakmode

De cursussen van de Stichting HVP en de Commissie HVG pasten in een langere traditie. In 1915 kwam in ons land het eerste boek uit over zelfmaakmode, *Ik kan kostuumnaaien. Geïllustreerd handboek voor degenen die haar kostumes en alles wat tot de garderobe behoort, thuis willen gereedmaken*. In het chique damesblad *De vrouw en haar huis* verschenen sinds 1919 patronen waarmee vrouwen zich konden bekwamen in het maken van een eigen garderobe. Enige jaren later onderwees Ida de Leeuw-Van Rees in haar wekelijkse radiorubriek *De eerste knipcursus* de vrouwen de beginselen van het naaien. De rubriek bleef onder de titel *Met naald en schaar* decennialang populair. Zij bracht vrouwen de vaardigheid bij uit de oude kleren van vader of moeder nieuwe te maken voor de kinderen. Het damesblad *Moeder* daagde in 1938 de meest vaardige moeders onder haar lezeressen uit om mee te doen aan een oud-nieuw-wedstrijd. Fabrikanten brachten in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw de naaimachine als een 'werktuig der liefde' (let wel: moederliefde) aan de vrouw. Met succes, in 1947 was in 72 procent van de huishoudens in ons land een naaimachine aanwezig.

Zuinigheidscampagnes

De huisvrouw werd de vooruitgeschoven post van de na-oorlogse zuinigheidscampagnes. De naaimachine was het schoolvoorbeeld van huishoudelijke zuinigheid. De kleding van de kinderen kreeg een grote zoom die later uitgelegd kon worden. Daarmee kon worden ingespeeld op de groei van het kind. De naaivaardigheid steeg snel. In 1967 maakte 45 procent van de huisvrouwen haar eigen garderobe. ◀

Ronald van der Bie

'De huishoudelijke voorlichting' (1936 – 1948). CBS, *Mededeeling Afdeling Onderwijsstatistiek*.

R. Oldenziel (red.), 'Huishouden', *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw IV*. (Zutphen 2001)

Huishoudelijke voorlichting in stad en platteland naar provincie, 1936

